

ял эдлэгсэдийг албадан хөдөлмөрт татан оролцуулах.

3. Ялтнуудыг гэрээгээр ажиллуулахдаа төлбөртэй ялтнуудыг гаргаж, ажиллуулан хохирлыг нөхөн төлүүлэх.

4. Чанга дэглэмтэй хорих ангийн дотор жижиг үйлдвэрлэл явуулж, шинээр ажлын байр бий болгож, ялтнуудыг байнгын ажлын байраар хангаж цалин хөлс, орлогоос нь төлбөр гаргуулах.

Б.ЛХАГВАЖАВ
*Шүүхийн шийдвэр
гүйцэтгэх ерөнхий газрын
харьяа Хорих 415 дугаар
ангийн дэд дарга,
дэд хурандаа*

АЛБАДАН АЖИЛ ХИЙЛГЭХ ЯЛЫГ ОНООХ ҮЕД ШҮҮГЧДЭГЧИЙН ХУВИЙН ШИНЖ БАЙДЛЫГ ХАРГАЛЗАХ НЬ.

Өнгөрсөн онд оноосон албадан ажил хийлгэх ял оноолт ба эдлэлтэй холбогдсон судалгааны материалуудад дүн шинжилгээ хийснээ үндэслэсэн болно.

Хэргийн холбогдогчид ял оноохдоо зөвхөн үйлдсэн хэргийн байдлыг төдийгүй хувийн шинж байдлыг ч харгалзах нь Эрүүгийн эрх зүйн нэг чухал зарчим билээ. Тэгвэл энэ зарчим нь албадан ажил хийлгэх ялаар шийтгүүлсэн хүмүүсийн хувьд хэрхэн хэрэгжсэнийг зориуд судалснаар Эрүүгийн байцаан шийтгэх ажиллагаанд оролцож мөрдөн байцаалт, шүүн таслах ажиллагааг явуулж байгаа мөрдөн байцаагч, шүүгчид улмаар прокуророос анхаарвал зохих зүйлүүд байгааг энд зориуд дурьдаж байна.

Ялтны хувийн шинж байдлыг бүр хэрэг бүртгэлт мөрдөн байцаалтын үс шатнаас эхлэн тодруулах нь хожим шүүх ялыг зөв онооход нөлөөлөх чухал хүчин зүйл мөн боловч өнгөрсөн онд нийслэлийн төвийн 6 дүүргийн шүүхээс албадан ажил хийлгэх ялаар шийтгүүлсэн хэрэгтнүүдийн хавтаст хэргүүдтэй танилцах явцад дээрх албан тушаалтнууд нь хэргийн холбогдогч, шүүгдэгчийн хувийн байдалд төдийлэн анхаарал тавьдаггүй юм байна гэж үзэж

болохоор дүгнэлт гарч байв. Судалгаанд хамрагдсан 41 ялтны хэргийн материалын дотроос шүүх ялыг шүүгдэгчийн хувийн шинж байдлыг харгалзан онооход тус дэм болохуйц тийм нотлох баримт, мэдээ байхгүй байлаа. Зөвхөн үйлдсэн хэрэгт нь голлон хандах байдал түгээмэл байгаа нь шүүхээс хөнгөн ба хүндэвтэр гэмт хэрэг үйлдсэн болон болгоомжгүй гэмт хэргийн холбогдогчийн хувийн шинж байдлыг харгалзан албадан ажил хийлгэх ялыг сонгон авч оновчтой онооход сөргөөр нөлөөлж байна. Албадан ажил хийлгэх ялыг онооход холбогдогчийн хувийн шинж байдлыг харгалзах нь Эрүүгийн хуулиар тогтоосон ял шийтгэлийн тогтолцоонд шинээр нэмж оруулсан энэхүү ялын мөн чанар, зорилгыг хангах субъектив гол нөхцөл болох билээ. Ял оноохдоо шүүгдэгчийн хувийн шинж байдлыг харгалзах нь ямар ч төрлийн ялыг онооход зайлшгүй, гэхдээ эдгээрээс албадан ажил хийлгэх ялыг онооход нэн чухал гэж болно. Учир нь, ял шийтгэлийн тогтолцоонд ялын цоо шинэ төрөл болж Эрүүгийн Хууль /2002 он/-д тусгагдсан энэхүү ял нь агуулга, шинж, хэрэгжих байдлаараа бусдаас харьцангуй хөнгөн гэж үзэж болохоор ял билээ. Тухайлбал, ялтан ядаа нийгэм дотроо өөрийн гэр бүл, ажлын хамт олныхоо дотор эдэлдэг, гэм буруугаа нийгэмд тустай ажил гүйцэтгэж цайруулдаг, ялтны өмчлөх эрх нь хязгаарлагддаггүй зэргээрээ хөнгөн болохыг харуулж байна. Ийнхүү ял шийтгэлийн төрөл дотроос хамгийн хөнгөн энэхүү ялыг шүүгдэгчийн хувийн шинж байдлыг харгалзан хүнээ зөв таньж оноох нь ялыг завшуулахгүй байлгах, жинхэнэ утгаар нь эдлүүлэх улмаар гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг дахин хэрэг үйлдүүлэхгүй болгон ухамсарлуулахад чухал үүрэг гүйцэтгэх юм.

Нөгөө талаас, албадан ажил хийлгэх ялын талаар нийгмийн сэтгэлгээг зөв төлөвшүүлэхэд ч нөлөөлөх болно.

Өнгөрсөн онд албадан ажил хийлгэх ял авсан 41 хүнээс тун цөөн нь боловч ял нь солигдсон тохиолдол гарсан. Үүний шалтгаан нь ажлаас зайлсхийсэн явдал байв. Ийнхүү уг хөнгөн ялыг эдэлж чадахгүй байгаа нь эцэстээ ялтны хувийн зан төрх, хүмүүжил зэрэгтэй шууд холбоотой юм. Иймд уг ялыг оноохдоо зөвхөн үйлдсэн хэргийн зүйлчлэлийг нь төдийгүй шүүгдэгчийн хувийн шинж байдлыг илүү түлхүү харгалзах шаардлагатай. Ингэхгүй бол албадан ажил хийлгэх ялыг хэрэгт холбогдсон танил тал, ах дүүдээ шүүгч оноодог мэтээр нийтэд ойлгогдохын зэрэгцээ бүтэлгүй этгээдэд харин ч хийсэн нь хэрэг биш, өөрийг нь ялаас чөлөөлсөн мэт өөрөөр хэлбэл, түүнийг цээрлүүлэх бус урамшуулж буруу сэхэх уршгийг бий болгох аюултай. Албадан ажил хийлгэх ялыг оноох явцад шүүгдэгчийн хувийн шинж байдлыг тодруулахын тулд дараах хүчин зүйлийг харгалзах нь зүйтэй. Үүнд:

1 .Хэргийн холбогдогчийн хувийн зан төрхийг тогтооход юуны өмнө түүний гэр бүлийн орчинг тодорхойлох зүйтэй. Яагаад гэвэл ихэнх гэмт хэрэгтний нийтлэг хэв шинж, зан авир нь тэдний гэр бүлийн хүмүүжил, бага насны амьдрал нь түгшүүртэй таагүй нөхцөл байдлын дунд өнгөрсөн учраас хожим нь тэд гэмт хэрэгт холбогдох, хэрэгтэн болох үндэс болсон байдаг. Гэр бүлийн хүмүүжил доголдол эцэг эхийн хоорондын зөрчил, гэр бүл салалт зэргээс болж багаасаа хайр халамж, хараа хяналт дутуу байдлаасаа болоод хүйтэн цэвдэг сэтгэлтэй, хэрцгий догшин, түрэмгий зантай болдог. Тухайн хэрэгтний гэр бүл,

орчны талаарх мэдээллийг тодорхой гаргаж өгч, ингэснээр ял эдлүүлэх шатанд уг ялтантай нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйч чухам ямар чиглэлээр яаж ажиллах вэ? гэдэг асуудал шийдэгдэх нөхцөл бүрдэх юм. Хэрэгтний талаархи гэр бүлийн гишүүдийн үнэлэмж дээр үндэслэн ялыг оноох нь хэрэгтний гэр бүл дотроо эзлэх байр суурь, гэр бүлийн гишүүдийн зүгээс тухайн хүнд хандах хандлага, санхүүгийн болоод халамжийн хараат байдалд байдаг эсэхийг тодорхойлоход ч ач холбогдолтой. Ингэж тодорхойлсноор гэр бүлийн доторх нийгмийн асуудлыг хөндөхгүйгээр, нэг үгээр хэлбэл гэр бүлд үлдэж буй гишүүдэд санхүүгийн болон сэтгэл зүйн ямар нэгэн дарамт үзүүлэхгүй байдлаар ялыг зөв оноох, эдлүүлэхэд нь чухал байна. Жишээ нь: Ялтан гэр бүлийн бусад гишүүдээ тэжээн тэтгэдэг гол хүн нь байвал албадан ажил хийлгэх ялыг нь эдлүүлэхдээ шийдвэр гүйцэтгэгч нь ажиллуулагч талтай тохирч аль болох ажпын бус цагаар нь ажилуулах гэх мэт.

2. Хэрэг бүртгэлтийн шатнаас эхлэн холбогдогчын ар гэрийнхэнд нь хандахдаа тэднийг сэжигтний гэр бүлийнхэн гэдэг талаас бус, харин тухайн ялтанг засарч хүмүүжих ялаа эдэлж дуусгахад нь дэмжиж туслах ёстой жижиг бүлэг хамт олон гэж үзэх нь зохистой.

Ингэснээр хэргийн холбогдогч давтан хэрэг үйлдэхэд нь гэр бүлийн зүгээс нь нөлөөлөх хүчин зүйл бий эсэхийг тодруулах, мөн хэрэг үйлдсэн нь шүүхийн журмаар тогтоогдсон тохиолдолд ямар төрлийн ял оноох нь тухайн хүндээ илүү ач холбогдолтой вэ гэдэгт шууд нөлөөлнө.

3. Холбогдогч, шүүгдэгчийн хувийн шинж байдлыг харгалзан үзэхийн тулд түүний гэрбүлийн доторх болон хамгийн

ойр дотны найз нөхдийнх нь дундаас хамгийн итгэлтэй дотны хүнийг тогтоон оролцуулах нь маш чухал байдаг. Үүнийг уг хүнтэй харилцах харилцааны явцдаа тодруулах бололцоотой юм. Түүнтэй харилцах үед ярианд нь дотны гэххүнийн нэр удаадараа давтагдан гарах бөгөөд, тухайн сэжигтний гадаад төрх нүүр царайны хувилбар зэргээс шалтгаалж дотны хүн нь гэдгийг төвөггүй мэдэж болох юм. Ингэснээр дотны гэх тодотголтой хүнийг мөрдөн байцаалт, шүүн таслах ажиллагаанд эерэг байдлаар ашиглах бололцоо бий болно. Тухайн хүн хийсэн үйлдлийнхээ талаар өөрийн ойр, дотны гэх итгэлтэй хүндээ хэлсэн ярьсан байх магадлал илүү байдаг. Шүүгдэгч, холбогдогчын хувьд хүндэтгэдэг, үгийг нь сонсдог хүнийг мөрдөн байцаагч, шүүгч олж мэдсэнээр тэр хүнээр нь дамжуулж хэргээ үнэн зөвөөр мэдүүлэх нь чамд ашигтай гэдгийг Ойлгуулах, хэрэг ер нь юунаас болов гэдгийг нь бодиттой тогтоох нөхцөл бүрдэж болно.

Түүнчлэн дотны хүнээр нь дамжуулж сэжигтэнг гэм буруугаа ойлгох гэмшихэд нь нөлөөлнө. Хожим шүүхээр гэм буруу нь нотлогдон ял оноох үед ялыг шударгаар эдлэх сэтгэл зүйн бэлтгэлтэй болгоход ч ашиглаж болох юм. Гэр бүлийн гишүүдийн болон найз нөхдийн дотор хамгийн ойр дотны гэх хүмүүсийг нь тогтоосноос гарах дараагийн нэг ач холбогдол бол, мөрдөн байцаалт шүүн таслах ажиллагааны явцад холбогдогчыг саадгүй ирүүлэх зорилгоор батлан даагчыг тодруулахад ч нөлөөлнө. Мөрдөн байцаалт, шүүн таслах ажиллагааны явцад батлан даагч нь зохих үүрэг хариуцлага хүлээж оролцдог. Тэгвэл дотны хүн нь батлан даагч байснаар мөрдөн байцаалт шүүхээс зайлсхийхгүй, мөрдөн

байцаах шүүн таслах үйл ажиллагаанд холбогдогчын зүгээс саад учруулахгүй байх бололцоо гардаг.

4. Албадан ажил хийлгэх ялын нэг гол зорилго бол хэрэг үйлдсэн этгээдийг цээрлүүлэх төдийгүй сэтгэлдээ гэм буруугаа ухаж ойлгож, тодорхой хамт олны дунд орж ажилласнаар *Би бол бусдад хэрэгтэй юм хийж чадах юм байна шүү. Уг нь элдэв хэрэг төвөгт орж орооцолдож явахын оронд энэ мэт ажил хийж бусдын төлөө байж чадах юм байна гэдгээ хэрэгтэн ойлгох*, эндээс бий болох гол амжилт бол хэрэгтэн нийгэмд өөрийн үнэ цэнээ мэдэх итгэлийн гал очыг бадраадагт л орших юм. Үүнийг бий болгоход шүүгч, мөрдөн байцаагч гол үүрэгтэйгээр оролцох ёстой. Энэ нь тухайн хүний ирээдүйн амьдралтай шууд холбоотой. Иймд шүүгдэгчдэд албадан ажил хийлгэх ял тохирно гэж үзвэл тэрээр хамт олны дотор орж ажиллах чадвартай эсэх, бусадтай хир нийцтэй, ажил үүрэг хариуцуулвал ер нь хир биелүүлж хариуцаж чадахаар юм бэ? гэдгийг анхаарах нь зүйтэй. Энэ нь хэрвээ уг ялыг түүнд оноовол ялтан тодорхой хамт олон дотор орж ажиллаж ял жинхэнэ зорилгоо хангах эсэхийг тодотгох гол хүчин зүйл болох юм. Харин шүүгдэгчтэй уулзах байцаах явцад уг хүн ер нь бусадтай эв нэгдэл муутай, түрэмгий зантай, бусдад захирагдах дургүй, харин ч бусдыг эрх мэдэлдээ байлгах дуртай зэрэг шинж илэрвэл албадан ажил хийлгэх ялыгоноох нь хир зохимжтой вэ? гэдэгдээр эргэлзээ гарна. Хэрвээ энэ ялыг оноовол уг ялтан нь ажиллуулагч талдаа бүрэн, үг дуугүй захирагдаж хий гэсний нь хийх болно. Гэтэл төрөлхийн зан төрх нь ямар билээ? Ялтан ажиллуулагчын үүрэг даалгаврыг биелүүлэхээс татгалзах, сөрөг зүйл гарч эндээс оноосон ял үр дүнгүй болж

ялыг нь солих асуудал ч гарч болох юм. Иймээс шүүх гэмт хэрэгт холбогдогчийн хэргийг шийдвэрлэх үедээ түүний ажиллаж байгаа буюу ажиллаж байсан хамт олны дүгнэлтийг харгалзах нь чухал юм. Хамт олны, айл хөрш гэх мэт орчны хүмүүсийн дүгнэлтийг харгалзан үзснээр тухайн хүнийг хамт олон үнэлэх үнэлэмжийг мэдэх төдийгүй мөн өөрийгөө хамт олон дотор хир нэр хүндтэй гэдгээ ойлгон мэдэх ухамсарлан өөрийн нэр хүнд байр суурийг тодорхойлж, өөрийн гэсэн итгэл үнэмшилтэй байх, ирээдүйд тэрээр ажилтан болоод хамт олны дунд орж ажиллаж амьдрах бололцоотой одоо эдэлж буй ял нь зөвхөн хэсэг хугацааны асуудал гэдгийг хэрэгтэн ойлгох, хамт олны талаархи эерэг ойлголттой болгосноор хувь хүний ирээдүйд чухал ач холбогдолтой юм.

5. Мөн ялтны эрүүл мэндийн байдалд анхаарлаа хандуулан ял авсан хүмүүсийн эрүүл мэндийн талаарх тодорхойлолтыг нарийвчлан гаргаж баталгаажуулах шаардлагатай байна. Ялтны эрүүл мэндийн байдалд анхаарал тавьснаар ял эдэлж байх хугацаанд эрүүл мэндийн ямар нэгэн хүндрэл бэрхшээл тулгарахгүй байх, мөн ялын хугацаа удаашрах, ялаас залхах, зайлсхийх, ялын үр дүнд сөрөг байдлаар нөлөөлөхөөс сэргийлж чадах юм. Жишээ нь: Албадан ажил хийлгэх ялаар шийтгүүлсэн зарим ялтан ял эдлэх явцдаа доороосоо даарч хөрч бөөр, давсагны замын хууч өвчин нь хөдөлж хүндрэх, өвдөх, цаашид хэвтэн эмчлүүлэх явдал ажиглагдаж байсан. Ингэснээр ял эдлэлтийн явц удаашрах, сунжирч хойшлох таагүй үр дагавар гарч байгаа юм.

6. Албадан ажил хийлгэх ялаар шийтгүүлсэн хүний мэргэжил, сайн хийж чадах ажил' насыг тодруулах нь ач

холбогдолтой. Ийм тодруулга хийдэггүйгээс одоогийн байдлаар 6 дүүргийн тохижилт үйлчилгээний компани дээр голдуу албадан ажил хийлгэх ялыг нь эдлүүлж, ялын хугацааг дуусгавар болгож байгаа хэдий ч энэ цаашид нийгэмд ашигтай боловч тухайн ялтны хүмүүжилд хэр зэрэг нөлөө үзүүлэх, ялын үр дүнгийн талаар хэлэхэд тун бүрхэг байгаа юм,

7. Холбогдогч шүүгдэгчийн тодорхой шинж төрхийн илрэх тодорхой хэлбэр бол хэрэгтээ хандах хандлага, түүнээс учирч бий болсон хохирлоо нөхөж арилгаж буй байдал юм. Шүүгдэгч хохирлоо ямар нэг хэмжээгээр арилгах гэж оролдох, арилгачих юмсан гэсэн сэтгэл гаргаж байгаа нь түүний зан төрхийн сайн талыг харуулах юм. Иймээс хүнд хөнгөн ял оноох субъектив нөхцөл байна гэсэн үг билээ.

в.Албадан ажил хийлгэх ялаар шийтгүүлсэн хүмүүс нь байнгын оршин амьдрах газар тодорхойгүй хаягийн зөрчилтэй байгаа нь албадан ажил хийлгэх ялыг эдлүүлэх үйл ажиллагаанд хүндрэл учирч байна. Иймээс шүүгчид ял оноох үедээ хаягийг үнэн зөв тогтоож хэрэгт тэмдэглэгээ хийх нь чухал.

Дээр дурьдсан нөхцөл байдлыг тогтоосноор албадан ажил хийлгэх ял бүхий ялантай ажиллах нийгмийн ажилтан сэтгэл зүйчдэд ялтныг нийгэмшүүлэх хөтөлбөр боловсруулахад нь төдийгүй ялыг хэвийн эдлүүлэхэд нь шийдвэр гүйцэтгэгч болон ажиллуулагч талын үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх юм. Мөн ялтанд нийгмийн чадвар олгох, ажил хамт олны дундаас ямар хүмүүжил олох, олон нийтийн дунд биеэ зөв авч явах мэдлэг чадварт суралцуулах зан төлөвийг өөрчлөн төлөвшүүлэхэд ч нөлөө үзүүлэх юм. Гэхдээ чухам ямар төрлийн үйлчилгээ үзүүлэх вэ? гэдгийг тогтоохын

тулд анхан шатны мэдээлэл болох хэрэг бүртгэлтийн шатнаас бүрдүүлсэн материалууд чухал ач холбогдолтой.

Дээр дурьдсан асуудлууд нь зөвхөн мөрдөн байцаагч, шүүгчид төдийгүй, улсын яллагч, өмгөөлөгчдөд ч бас шууд хамааралтай ялангуяа өмгөөлөгчийн зүгээс өмгөөлж буй этгээдийг үзэж байгаа үзэл, ойлголт нь хэргийг шийдвэрлэх, хэрэгтэнд гэмших сэтгэл төрүүлэх-хэрэгтний шинж байдлыг тодруулахад гол зангидах хүч болно.